

Een laat operadebuut

Het Gebroken Oor: Extreme bewustzijnstoestanden

Elliott Carters partituren bevatten een grote rijkdom aan details en vragen opperste waakzaamheid van zowel speler als luisteraar. Zoals in het kleurrijke 'What next?'

Door Elmer Schönberger

Elliott Carter, jaargang 1908, moet de eerste componist in de geschiedenis zijn die op zijn negentigste zijn eerste opera voltooide. En die, om de goden te verzoeken, deze ook nog *What next?* durfde noemen. Zelf sprak hij bescheiden van een eenakter. Strikt genomen is het dat ook, met zijn veertig minuten speeltijd. Muzikaal gesproken daarentegen is met het uitklinken van de laatste noot de maat voller dan na drie bedrijven belcanto. Maar daar is het ook Carter voor: luisteren zullen we, zonodig tot onze oren eraf vallen. De dramatische situatie waarin deze muziek opbloeit, is er alleszins naar. Anderen moeten de voorgeschiedenis die tot een auto-ongeluk leidde maar componeren, Carter bepaalde zich tot de epiloog. We horen nog net de fatale klap waarmee het voertuig tot stilstand komt, de rest is de eindeloos gedifferentieerde muzikale *scan* van zes personages die langzamerhand weer bij zinnen komen. De extreme bewustzijnstoestanden waarmee dit onvermijdelijk gepaard gaat, lenen zich bij uitstek voor de muzikale taal van een componist die zich sinds jaar en dag tot taak stelt met alle beschikbare constructieve middelen 'de vele gemoedsveranderingen en –tegenstellingen' hoorbaar te maken 'die bepalend zijn voor de wijze waarop we het leven ervaren'. Geheuren doet er alleen iets in de hoofden, niet op het podium. Dat maakt een enscenering die verder gaat dan een smaakvol belicht autowrak en een groepje verkreukelde zangers in feite tot een overbodige luxe. Sterker nog, ook het libretto dat muziekcriticus Paul Griffiths op verzoek van Carter schreef – een even ambitieuze als onpersoonlijke poging tot poëtisch absurdisme – doet er nauwelijks meer toe. De muziek heeft het heft volledig in handen genomen en laat aan duidelijkheid over karakterverschillen en gemoedsbewegingen niets te wensen over. Ook zonder bijvoorbeeld te weten dat Rose zangeres van beroep is, begrijpen we de bloemrijke pianocadensen die haar ontboezeringen begeleiden.

De concertuitvoering door het Radio Kamerorkest die nu op cd is verschenen, is opvallend kleurrijker, uitgebalanceerder en vooral doorzichtiger dan ik me haar in de zaal herinner. De microfoons scheiden wat het Concertgebouw met zijn Bruckner-akoestiek ooit mengde, met als resultaat de ontsluiting van een onvermoed lyrische, bij vlaggen zelfs ronduit weemoedige ondertoon. Schitterend moment is het grote zwijgen van de zangers,

Muziekcriticus Paul Griffiths en Elliott Carter

Luisteren zullen we, zonodig tot onze oren eraf vallen

exact halverwege, niet meer dan twee minuten lang, op de klanken van een althobo tegen een fond van gedempte strijkersakkoorden.

What next? Carter lijkt de tijd niet te nemen om zich zelfs maar de vraag te stellen. Sinds 1998 volgden een celloconcert, een orkestconcert, een soort pianoconcert, twee liedcycli, een hobo-kwartet, plus nog een stuk of tien nieuwe titels in de reeks korte, meest solistische kamermuziekwerkjes waarmee hij sinds de jaren tachtig zijn vrienden verrast. Maar hij is niet alleen de productiefste vijfennegentigjarige componist aller tijden, hij is ook de meest veeleisende. Zijn partituren zijn van een onverminderde rijkdom aan details (hij is allergisch voor het woord complexiteit, dus dat zetten we tussen haakjes) en vragen opperste waakzaamheid van zowel speler als luisteraar. Het *Asko Concerto*, 'grotendeels gecomponeerd in januari 2000' (alsof het niks is, maar het staat er echt), is in essentie een aaneenschakeling én een opeenstapeling van virtuoze solo's waarin de individualiteit van de afzonderlijke instrumenten steeds voorop staat. Dat is een karakteristieke Carter-strategie, die, afhankelijk van de inspiratie van zowel componist als luisteraar, de ene keer voor de aantrekkelijkheid, de andere keer voor de ontoeschietselijkheid van de muziek verantwoordelijk is.